

**COURSE :
MONEY AND BANKS**

LECTURE №9

**FAN:
PUL VA BANKLAR**

MA'RUZA №9

**CURRENCY SYSTEM AND
MOVEMENT OF MONEY IN
INTERNATIONAL RELATIONS**

**VALYUTA TIZIMI VA PULNING
XALQARO MUNOSABATLARDAGI
HARAKATI**

Lecturer: PhD Kh. Rakhimova

Maruzachi: PhD Kh. Rakhimova

REJA:

01

Valyuta tizimi va uning elementlari

02

Xalqaro valyuta tizimining rivojlanish bosqichlari

03

Valyuta kursining turlari va unga ta'sir etuvchi omillar

04

Xalqaro to'lovlar va ularning shakllari

1. Valyuta tizimi va uning elementlari [5]

Valyuta (ital. Sozdan «valuta» - tannarxni anglatadi) - tovar qiymatini o'lchash uchun ishlatiladigan pul birligi.

Valyuta tizimi - bu milliy yoki xalqaro miqyosda valyuta bozori munosabatlarini tashkil etish shakli.

Valyuta tizimining elementlariga quyidagilar kiradi:

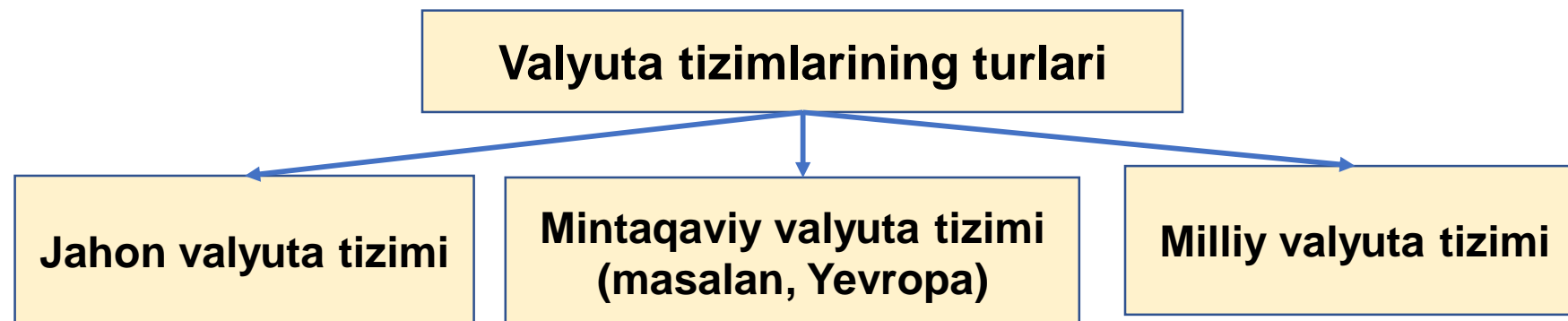
- hisob-kitob yoki to'lov-hisob-kitob sifatida ishlatiladigan vositalar;
- valyutani tartibga solish va nazorat qiluvchi organlar;
- valyutalarni konvertatsiya qilish shartlari va mexanizmlari;
- valyuta kursini aniqlash rejimi;
- xalqaro hisob-kitoblarni amalga oshirish qoidalari; qimmatbaho metallar bozorlarining ishlash tartibi;
- xorijiy valyutalarda kredit mablag'larini olish va ulardan foydalanish qoidalari;
- valyuta cheklovlari mexanizmlari.

Source:

<https://th.bing.com/th/id/OIG.YdSq3DyYR6o78rNqp2xK?w=270&h=270&c=6&r=0&o=5&dpr=1.3&pid=ImgGn>

Pul tizimi - pul birliklari, ulardan foydalanish va o'zaro almashish, to'lov vositasi sifatida foydalanish qoidalari va normalari, shuningdek, valyuta muomalasi bilan bog'liq pul munosabatlari. Pul tizimiga valyuta muomalasi va muomalasini tartibga soluvchi organlar ham kiradi.

Jahon valyuta tizimining Elementlari: [5]

Jahon valyuta tizimi - bu ko'p tomonlama davlatlararo shartnomalar bilan mustahkamlangan va xalqaro valyuta-moliya tashkilotlari tomonidan tartibga solinadigan jahon iqtisodiyoti doirasidagi valyuta munosabatlarini tashkil etishning global shakli.

Jahon valyuta tizimiga valyuta munosabatlari va valyuta mexanizmi kiradi.

ELEMENTLARI

- jahon pul tovari va xalqaro likvidligi;
- valyuta kursi;
- valyuta bozorlari;
- xalqaro valyuta va moliya tashkilotlari;
- davlatlararo shartnomalar.

Source:
https://th.bing.com/th/id/OIG.rCYh_aO3mqsnHWEN2oLG?pid=ImgGn

MINTAQALI VALYUTA TIZIMINI HUSUSIYATI: [2]

Source:
https://th.bing.com/th/id/OIG.h8zJ_uDgNCGBO59fLowT?w=270&h=270&c=6&r=0&o=5&dpr=1.3&pid=ImgGn

- ❑ Yevropa Ittifoqi doirasida kapital harakatini to'liq erkinlashtirildi;
- ❑ Yevropa Ittifoqining yagona ichki bozori shakllantirildi;
- ❑ A'zo mamlakatlar uchun bir qator iqtisodiy parametrlarni yaqinlashtirish (konvergensiya) bo'yicha chora-tadbirlar ishlab chiqildi.

O‘z.R. “Valyutani tartibga solish to‘g‘risida”gi

Qonuniga muvofiq (11.12.2003 y.) [5]

Valyuta qiymatlari

— bu chet el valyutasi, chet el valyutasidagi qimmatli qog'ozlar, xorijiy valyutadagi to'lov hujjatlari va quyamadagi tozalangan oltin.

Chet el valyutasi

— chet davlatlarining banknotalari, g‘azna veksellari va tangalar ko‘rinishidagi xorijiy pullar, shuningdek, xorijiy davlatlarning pul birliklaridagi va xalqaro valyuta yoki hisob birliklaridagi hisobvaraqlar va depozitlardagi resurslar.

Chet el valyutasidagi qimmatli qog‘ozlar

– O‘zbekiston Respublikasining “Qimmatli qog‘ozlar bozori to‘g‘risida”gi qonuni yoki xorijiy davlatlarning qonun hujjatlari bilan qimmatli qog‘ozlar qatoriga kiritilgan, qiymati xorijiy valyutada ifodalangan pul hujjatlari.

O'zbekiston Respublikasidagi valyuta operatsiyalariga quyidagilar kiradi:

- valyuta qiymatlilariga egalik va boshqa huquqlarni o'tkazish va valyuta qiymatlaridan to'lov vositasi sifatida foydalanish bilan bog'liq operatsiyalar;
- valyuta boyliklarini O'zR-ga olib kirish va o'tkazish, shuningdek O'zR-dan olib chiqish va chetga o'tkazish;
- xalqaro pul o'tkazmalarini amalga oshirish;
- rezidentlar va norezidentlar o'rtasida milliy valyutadagi operatsiyalar;
- Tozalangan oltin quymalarini O'zbekiston hududida muomalaga kiritish tartibi qonun bilan belgilanadi.

2. Xalqaro valyuta tizimining rivojlanish bosqichlari [2]

Jahon valyuta tizimi o'z rivojlanishida bir necha bosqichlarni bosib o'tdi. Har bir bosqich tizim faoliyatining asosiy tamoyillari bilan farqlanadi, lekin oldingisiga nisbatan ma'lum bir uzluksizlikka ega.

RIVOJLA NISH BOSQIQ CHILARI

Parij valyuta tizimi (1867 yildan 1920 yilgacha)

Genuya pul tizimi (1922 yildan – 1944 yillargacha)

Bretton-Vuds pul tizimi (1944 yildan 1976 yilgacha)

Yamayka valyuta tizimi (1976-1978 yildan hozirgi kungacha)

Source:
https://th.bing.com/th/id/OIG.0jB.g_1t4RfPeROJ2JdT?w=270&h=270&c=6&r=0&o=5&dpr=1.3&pid=ImgGn

Parij valyuta tizimi (1867 y.-1920 y.)

Birinchi jahon valyuta tizimi 19-asr sanoat inqilobi natijasida va oltin tanga standarti ko'rinishidagi xalqaro savdoning kengayishi asosida o'z-o'zidan rivojlandi.

Bu davrda milliy va xalqaro valyuta tizimlari bir xil bo'lib, faqat oltin jahon puli vazifasini bajarib, jahon bozoriga kirib, to'lovlarni amalga oshirishi oltinning og'irligi bo'yicha qabul qilingan.

Parij valyuta tizimi (1867 y.- 1920 y.)

Oltin tanga standartining o'rnatilishi [\[3\]](#)

Oltin tanga standartining asosiy tamoyillari

- milliy valyutaning oltin tarkibini belgilash;
- oltin jahon puli sifatida xizmat qilgan, shuning uchun universal to'lov vositasi hisoplanagan ;
- muomaladagi markaziy banklarning banknotalari oltinga erkin almashtirilgan;
- valyuta kursi "oltin nuqtalar" doirasidagi pul paritetlaridan chetga chiqishi mumkin;
- oltindan tashqari ingliz funt sterlingi xalqaro muomalada tan olingan;
- milliy oltin zaxirasi va ichki pul massasi o'rtasida qat'iy nisbat saqlanib qolingan;
- To'lov balansi taqchilligi oltin bilan qoplangan.

Genuya valyuta tizimi (1922 y. -1944 y.) Oltin almashinuv standartining o'rnatilishi.

Bu bosqich 1922-yil 10-apreldan 19-maygacha Genuyada (Italiya) bo'lib o'tgan iqtisodiy va moliyaviy masalalar bo'yicha Genuya konferensiyasi natijasi hisoblanadi.

Birinchi jahon urushining tugashi va mamlakatlarning tashqi iqtisodiy aloqalarining tiklanishi XVTning yangi tamoyillarini ishlab chiqish zaruriyatiga olib keldi, shuning uchun XVT evolyutsiyasining oltin almashinuv standarti yoki Genuya valyutasi deb nomlangan ikkinchi bosqichi boshlandi. tizimi.

1922-yilda Genuyada bo'lib o'tgan xalqaro konferensiyada kapitalistik mamlakatlarning mavjud oltin zahiralari tashqi savdo va boshqa operatsiyalar bo'yicha hisob-kitoblarni amalga oshirish uchun yetarli emasligi ta'kidlandi.

Oltin va Britaniya funt sterlingidan tashqari, AQSh dollaridan ham foydalanish tavsiya etilgan. Xalqaro to'lov vositasi rolini o'ynash uchun mo'ljallangan ikkala valyuta ham shior deb ataladi.

Genuya pul tizimi (1922 y.-1944 y.)

Genuya pul tizimining asosiy tamoyillari avvalgi Parij tizimiga o'xshash edi.

Oltin oxirgi jahon puli rolini saqlab qoldi, oltin paritetlari saqlanib qoldi.

Biroq, ba'zi o'zgarishlar ham amalga oshirildi.

Oltin ayirboshlash standarti oltin standartining shakli bo'lib, unda alohida milliy banknotalar oltinga emas, balki boshqa mamlakatlarning valyutalariga almashtiriladi (devizlar uchun, o'z navbatida oltin quymalariga almashtiriladi).

Shunday qilib, milliy valyutani oltinga almashtirishning ikkita asosiy usuli shakllandi:

- 1. to'g'ridan-to'g'ri - deviz sifatida harakat qilgan valyutalar uchun (funt sterling, dollar);**
- 2. bilvosita - ushbu tizimning barcha boshqa valyutalari uchun.**

Ushbu XBTda erkin suzuvchi valyuta kurslari tamoyilidan foydalanilgan.

Genuya pul tizimining qulashi (1922 y. -1944y.) [3]

Genuya XVT inqirozning bir necha bosqichlarini boshdan kechirdi.

1929-1930 yillarda agrar mamlakatlar (**Avstraliya, Argentina, Meksika**) valyutalari qadrsizlandi

1. Genua valyuta tizimi inqirozining sabablaridan biri shundaki, birinchi jahon urushi tugashidan oldin kredit pullarining qo'shimcha partiyalari chiqarilgan, ular deyarli hech narsa bilan ta'minlanmagan, chunki oltin qazib olish va oltin-valyuta zaxiralari soni bir xil darajada o'smagan. Bu inflyatsiya, tovarlar va xizmatlar narxining ko'tarilishi, valyuta betartibliigi va oltinni tanqisligiga olib keldi.

1931-yil sentabrda Britaniya oltin standartini bekor qilishga majbur bo'ldi va funt sterling qadrsizlandi. Bu esa o'z navbatida Angliyaga iqtisodiy va pul-kredit jihatdan qaram bo'lgan **Hindiston, Malayziya, Misr va bir qator Yevropa davlatlarining** valyutalarining yemirilishiga olib keldi.

Keyinchalik **Yaponiyada** va **1936 yilda Frantsiyada** bekor qilindi.

1933-yilda AQSHda banknotlarni oltinga almashtirish to'xtatildi va oltinni chet elga olib chiqish taqiqlandi, dollar 41% ga qadrsizlandi.

Bretton-Vuds pul tizimi (1944 yildan 1976 yilgacha) [5]

Bretton-Vuds konferentsiyasi yoki rasmiy ravishda - —**Birlashgan Millatlar Tashkilotining Valyuta va Moliya Konferentsiyasi** ([англ.](#) *The United Nations Monetary and Financial Conference*) — **1944 yil iyul** oyida **AQSH, Nyu-Xempshir, Bretton-Vudsda** bo'lib o'tgan xalqaro konferensiya,

Anjumanda **Gitlarga qarshi koalitsiyaga** a'zo bo'lgan **44 davlatdan 730 nafar delegat** ishtirok etdi. Konferentsiya **1944 yil 1-22 iyul** kunlari bo'lib o'tdi. Konferensiyaning maqsadi **Ikkinchi jahon urushi** tugaganidan keyin xalqaro valyuta-moliya munosabatlarini rivojlantirish edi.

[Mount Washington mehmonxonasi.](#)

(© AP Images)

Bretton-Vuds pul tizimi (1944 yildan 1976yilgacha)

Oltin standartni o'rnatish

1944 yildan boshlab XVT evolyutsiyasining uchinchi bosqichi boshlandi - Bretton-Vuds konferensiyasida oltin va ikkita rasmiy valyuta - AQSH dollari va funt sterlingga asoslangan oltin almashinuv standarti qabul qilindi. Ikkinchisiga asosiy rol berilgan, shuning uchun oltin almashinuv standarti nomi ko'proq tarqalgan. Ushbu standart faqat xalqaro valyuta tizimiga taalluqli bo'lib, ichki valyuta tizimi fiat kredit pullari asosida faoliyat ko'rsatdi.

Bretton-Vuds pul tizimining asosiy tamoyillari

- ❑ oltin jahon puli funksiyasini saqlab qoldi;
- ❑ bir vaqtning o'zida zahira valyutalari - AQSH dollari, Britaniya funt sterlingi qo'llanildi;
- ❑ -AQSH g'aznachiligi zahira valyutalarini oltinga 1 troya untsiyasi (31,1 gramm) uchun rasmiy kurs bo'yicha 35 dollar yoki 1 dollar 0,88571 g. oltinga teng bo'lgan rasmiy kurs bo'yicha majburiy almashtirishni belgiladi;
- ❑ har bir milliy pul birligi oltin va dollardagi valyuta paritetiga ega edi.

Bretton-Vuds pul tizimining qulashi

1960-yillarning o'rtalarida qat'iy belgilangan valyuta kurslari mamlakatlar manfaatlariga javob bermay qoldi va jahon savdosining rivojlanishini to'xtata boshladi. 1960-yillarning oxiri 70-yillarning boshlarida xalqaro iqtisodiy tizimda yangi inqiroz boshlandi. **1971 yilda XVF** ayirboshlash kursining paritetdan **$\pm 2,25\%$ gacha** ruxsat etilgan og'ishini kengaytirdi va bir yildan so'ng barcha belgilangan stavkalar tizimi quladi. 1971 yilda 1933 yildan beri birinchi marta savdo balansi, shuningdek, AQSH to'lov balansining barcha moddalari defitsitga uchradi. Dollar inqirozi 1971 yil avgust oyida AQSH hukumatini importga 10% bojxona to'lovini joriy etishga va dollarni oltinga almashtirishni bekor qilishga majbur qildi, bu esa XVF bilan kelishuvlarni buzdi.

1972 yilda MVSni isloh qilish qo'mitasi tuzildi, u o'z faoliyatining yangi tamoyillarini ishlab chiqish va muvofiqlashtirish bilan shug'ullandi. IMC rivojlanishining hozirgi bosqichi **1976 yilda**, Yamaykadagi yig'ilishda **20 mamlakat vakillari** jahon valyuta tizimini isloh qilish bo'yicha kelishuvga erishganidan boshlanadi.

Yamayka valyuta tizimini (1976-1978) yildan hozirgi davrigacha

1978 yilda Yamayka kelishuvlari XVFGa a'zo mamlakatlarning ko'pchiligi tomonidan ratifikatsiya qilindi. Shu paytdan boshlab Yamayka pul tizimi deb nomlangan tizimning tamoyillari kuchga kiradi.

Yamayka valyuta tizimining asosiy tamoyillari

- oltin standarti rasman bekor qilindi;- oltinning demonetizatsiyasi, ya'ni uning jahon puli vazifasini bekor qilinishi belgilandi;
- taqiqlangan oltin paritetlar
- valyutalarni oltinga bog'lash;- Markaziy bankka oltinni oddiy tovar sifatida "erkin" bozor narxlarida sotish va sotib olishga ruxsat berildi;
- **AQSH dollari, nemis markasi, funt sterling, shveytsariya franki, yapon iyeni, fransuz franki** rasman zahira valyutalari sifatida tan olingan;
- erkin suzuvchi valyuta kurslari rejimi o'rnatildi, ya'ni ularni jahon valyuta bozorida talab va taklif asosida shakllantirish;
- valyuta kursi rejimini davlatlar tomonidan mustaqil belgilashga ruxsat beriladi.

3. Valyuta kursining turlari va unga ta'sir etuvchi omillar [3]

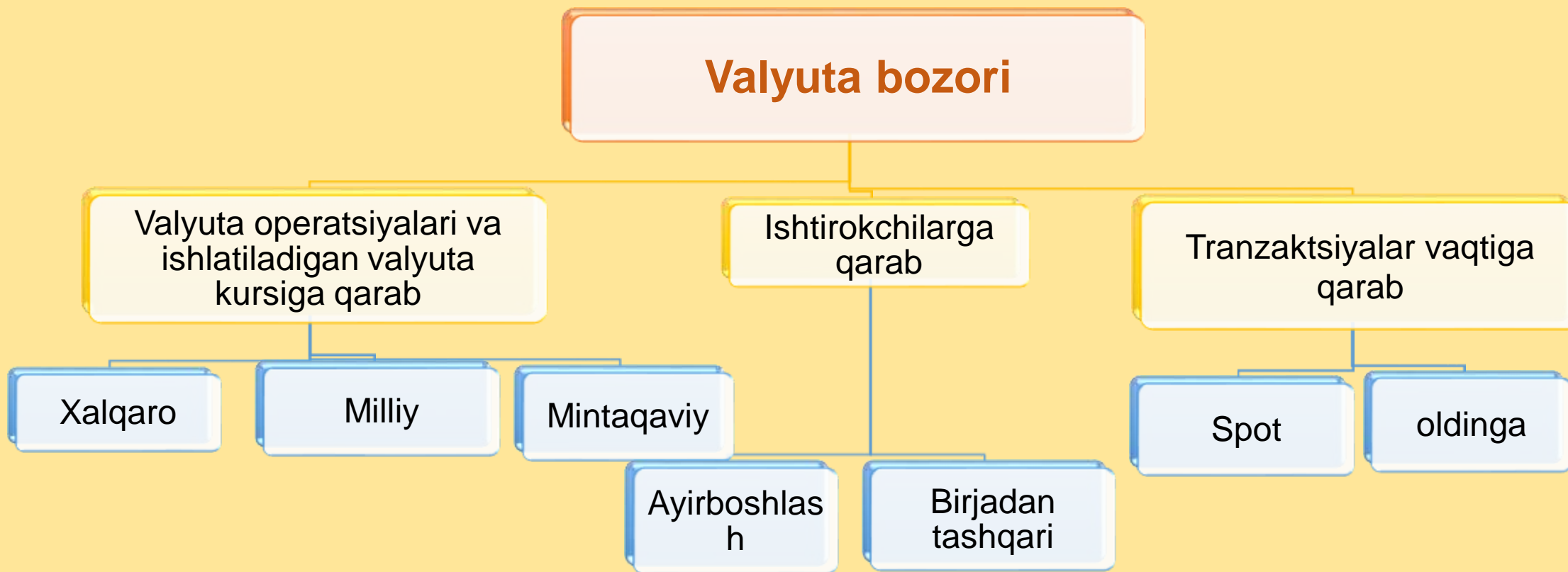
Valyuta kursi

Valyuta kursi milliy valyuta va boshqa davlat valyutasi o'rtasidagi nisbat bilan tavsiflanadi; shuningdek, chet el pullari o'rtasidagi munosabatlar.

Valyuta kurslarini shakllantirishning hal qiluvchi omili **bozor**, xususan, mamlakat ichidagi chet el valyutasiga bo'lgan talab va taklifdir.

VALYUTA BOZORINING TUZILISHI

Valyuta zaxiralarini yaratish uchun milliy banklar zaxira valyutasi sifatida foydalanadilar:

- AQSh dollari;
- evro;
- yapon iyeni;
- Britaniya funti;
- Shveytsariya franki.

Dunyodagi eng barqaror valyutalarga Shveytsariya franki, Britaniya funti kiradi. Eng kuchli valyuta bu evro va AQSh dollari.

Har qanday zaxira valyuta kursining o'zgarishi dunyoning aksariyat mamlakatlari iqtisodiy o'sish sur'atlariga ta'sir qiladi.

Source:

https://th.bing.com/th/id/OIG.t.YSp6_a1HHOhp0cPdfA?w=270&h=270&c=6&r=0&o=5&dpr=1.3&pid=ImgGn

Valyuta kurslarining tasnifi ^[3]

Source: https://vlast.kz/media/pages/c_/finanz_1000x768.jpg

Valyuta kurslarining tasnifi undan qanday foydalanishga bog'liq:

- tovarlar, xizmatlar uchun to'lov (paritet, haqiqiy: kam ko'rsatilgan, oshirilgan);
- valyuta nisbati (sobit, suzuvchi); bitim taraflariga munosabat (sotish kursi, sotib olish kursi, o'rtacha kurs);
- inflyatsiyani hisobga olish (nominal, real);
- tovarlarni, xizmatlarni sotish (naqd stavka, naqd bo'lmagan stavka, ulgurji tarif).

Mamlakatlarning ichki valyuta bozorida real va nominal kurslar muhim rol o'ynaydi. Jahon qog'oz pul muomalasi sharoitida qat'iy, o'zgaruvchan stavkalar farqlanadi.

Valyuta kursi rejimi

Valyuta kursi rejimi - bu, sodda qilib aytganda, valyutalar o'rtasidagi munosabatlarni shakllantirish usullari. Har bir davlatning o'z valyuta kursi rejimi mavjud.

Valyuta kurs rejimi turlari

1. **BELGILANGAN REJIM** - hukumat yoki markaziy bank (MB) o'z valyutasining xorijiy valyutaga nisbatan kursini ornatilishi. Asosan nobarkaror valyuta kursi sharoitida kollaniladi. Masalan: Saudiya Arabistoni, Venesuela. Belgilangan kurs uzoq vaqt davomida hokimiyat devalvatsiya (pasayishi) yoki qayta baholanishi (o'sishi) to'g'risida qaror qabul qilmaguncha o'zgarmaydi.
2. **SUZUVCHI REJIM** - valyutaga talab va taklif ta'sirida bozor tomonidan o'rnatiladi. Markaziy bank va hukumat valyuta kursiga ta'sir ko'rsatmaydi, lekin kerak bo'lganda valyuta intervensiyasini amalga oshirishi mumkin. Bu rejim rivojlangan davlatlarda keng kollaniladi. O'zbekiston uchun ham xosdir.
3. **VALYUTA KORIDORI** - Markaziy bank yoki hukumat valyuta kursining mumkin bo'lgan tebranishlari uchun interval belgilaydi. Bu barqaror iqtisodiyot va inflyatsiyani nazorat qilishga yordam beradi. Ushbu rejim Moldova, Qozog'iston, Xitoyda qo'llaniladi.

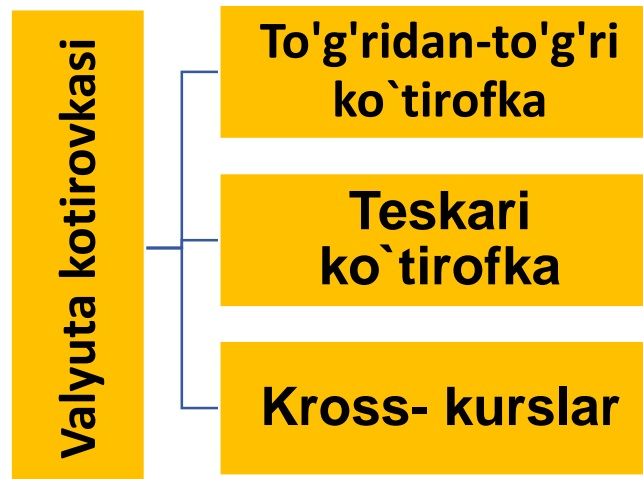

Valyuta kotirovkasi [9]

Moliyaviy sektorda **valyuta kotirovkasi** - bu ma'lum bir valyuta (baza) birligining boshqa valyuta birligiga (ko'rsatilgan) narxi.

Source: <http://webtraff.ru/wp-content/uploads/2013/05/645621.jpg>

Valyuta kotirovka usuli

1) To'g'ridan-to'g'ri kotirovka - bu juftlikda ko'rsatilgan chet el valyutasi birligiga milliy valyutaning qiymatini aniqlash.

2) Teskari kotirovka - milliy valyuta birligiga to'g'ri keladigan chet el valyutasi narxini aniqlash.

Kross kurs ikki valyutaning AQSh dollariga nisbatan nisbatini aks ettiradi.

Valyuta kotirovkasi - bu bir juft valyutaning narxi

Bu shunday ko'rinadi: **JPY/USD 1,265.**

To`g`rodan to`g`ri kotirovkani ko`rib chiqamiz:

JPY/USD — valyuta juftligining xalqaro belgisidir. Bu erda biz JPY (Yapon iyesi) asosiy valyuta va USD (AQSh dollari) kotirovka valyutasi ekanligini o'qiymiz.

1,265 - bu valyutaning kotirovkalari va u narxni ko'rsatadi. Ushbu misolda, 1 yen uchun 1,265 AQSh dollarini sotib olishingiz mumkin.

Teskari valyuta kotirovkasi esa bizning misolimizda 1 AQSh dollarini **0,7905** iyenaga sotib olish mumkin bo'ladi

Kross – kurs - bu 2 valyuta o'rtasidagi nisbat bo'lib, ularning har birining istalgan 3-valyutaga nisbatan kursi asosida aniqlanadi. Masalan, o'rtacha GBP/JPY o'zaro kursini aniqlang, agar **GBP / USD = 1,3558**, a **USD / JPY = 111,33**.

Yechim. GBP / JPY = [GBP / USD] * [USD / JPY] = 1,3558 * 111,33 = 150,9412.

Javob. O'rtacha GBP/JPY o'zaro kursi = 150,94. Shunday qilib, bir ingliz funtini 150,94 yapon ienasiga almashtirish mumkin.

Valyuta kotirovkalari misollari

Valyuta pariteti

Source:

<https://th.bing.com/th/id/OIG.t7tpsoxgngFISfpNqk2Y?w=270&h=270&c=6&r=0&o=5&dpr=1.3&pid=ImgGn>

Valyutalarni xarid qilish qobiliyati pariteti

Bu ikki valyuta o'rtasidagi qonuniy ravishda belgilangan nisbat bo'lib, valyuta kursining asosi hisoblanadi

Zamonaviy sharoitda valyuta pariteti maxsus qarz olish huquqi (SDR) asosida o'rnatiladi.

SDR - XVFga a'zo mamlakatlar tomonidan qo'llaniladigan xalqaro hisob-kitob valyutasi.

Iqtisodiyotda valyuta kursi xarid qobiliyati pariteti yordamida aniqlanadi.

bu ma'lum bir tovar va xizmatlar to'plamini sotib olish uchun zarur bo'lgan ikki yoki undan ortiq turli valyuta birliklari miqdorini ifodalovchi nisbat.

Xarid qilish qobiliyati paritetining ma'nosi boshqa davlatlarning pul birliklarida ifodalangan bir mamlakatda tovar va xizmatlar to'plami qancha turishini ko'rsatishdir.

Sotib olish qobiliyati pariteti

turli mamlakatlarning pul birliklarining xarid qobiliyati bo'yicha ma'lum bir tovar va xizmatlar to'plamiga nisbati – jahon bozorida bir xil mahsulot bir xil valyutada hisoblangan taqdirda barcha mamlakatlarda bir xil narxga ega bo'lishi kerakligini tasdiqlaydi. Ammo jahon bozorida tovarlar turli xil pullarga sotiladi va sotib olinadi, shuning uchun valyutalar o'rtasida ma'lum munosabat bo'lishi kerak.

Misol uchun, 1 dollar = 1,5 evro yoki 1 evro = 0,75 dollar, ya'ni 1 dollar va 1,5 evroga bir xil miqdordagi foydali mahsulotlarni sotib olishingiz mumkin.

Rasmiy valyuta kurslarini belgilashda ikkala paritet ham qo'llaniladi.

Source:https://vlast.kz/media/pages/c/_finanz_1000x768.jpg

4. Xalqaro to'lovlar va ularning shakllari

**Halqaro
hisob
kitobar**

Turli davlatlarning itisodiy subjectlari (davlat, jurist va zhismoniy shakhsalar) o'xshash iqtisodiy, siyosiy alokalar orkali vuzhudga kelgan pullik talab va mazhburiy t'lovlarini to'lovlarini tartibga solish tizimini

**Halqaro
hisob-kitoblarni
amalga oshirish
usullariga ko`ra**

- To`la hisob-kitobni amalga oshirish;
- Oldindan to'langan xarajatlar asosida hisob-kitobni amalga oshirish;
- Kredit asosida hisob-kitoblarni amalga oshirish (tulovlarning uzilishlari faktoring va forfeiting amaliyotlari);
- -Veksel va chek yordamida hysob-kitoblar-

Hisob kitob jarayonida valyutalarning SWIFT-kodlari

AUD- Австралия доллари
CAD- Канада доллари
EUR- Евро
GBP- Англия паунти
IND- Хиндистон рупийси
JPY- Япония йенаси
RUB- Россия рубли
TRL- Туркия лираси
USD- АҚШ доллари
UZB- Ўзбекистон сўми
Ва бошқ.

Source:

https://th.bing.com/th/id/OIG.9i7Qh0E_60Wq_luQ85sl?w=270&h=270&c=6&r=0&o=5&dpr=1.3&pid=ImgGn

Xalqaro hisob-kitoblar

Xalqaro hisob-kitoblar, xalqaro savdo operatsiyalari bo'yicha hisob-kitoblar xalqaro valyuta-kredit munosabatlarining bir shaklidir.

Bu turli mamlakatlar kontragentlari o'rtasidagi savdo-iqtisodiy operatsiyalarni hisoblashning turli shakllari va usullarining kombinatsiyasi.

Xalqaro to'lovlarning asosiy shakllari

Bank o'tkazmasi

Inkasso

Hujjatli akkreditiv.

Hisobni ochish

Kredit muomala va to'lov vositalaridan

Source: https://economic-definition.com/Accounting_and_Taxes/Mezhdunarodnye_raschetny_International_settlements__eto.html

Xalqaro to'lovlarning asosiy shakllari

Bank o'tkazmalar. Bu bank va mijoz o'rtasida tuzilgan shartnoma asosida ko'rsatiladigan bankning pullik xizmatidir. Ushbu hisob-kitob shakli uchun asosiy hujjat mijozning to'lov topshirig'i hisoblanadi. To'lov topshirig'ida mijoz tegishli valyutadagi summani ko'rsatadi, u bankka o'zining savdo sherigi hisobiga o'tkazishni buyuradi.

Inkasso. Bu mijozning qarzdoridan mijoz tomonidan taqdim etilgan moliyaviy va/yoki tijorat hujjatlari asosida tegishli valyutadagi ma'lum miqdordagi pul mablag'larini undirish bo'yicha bank operatsiyasi. Qarz miqdori, qarzdorning nomi, uning joylashgan joyi, to'lov rekvizitlari mijoz tomonidan bankka taqdim etilgan hujjatlarda ko'rsatilgan.

Hujjatli akkreditiv. Bankning belgilangan tartibda rasmiylashtirilgan hujjatlar bo'yicha benefitsiar foydasiga to'lovni amalga oshirish majburiyatini ifodalaydi. Akkreditiv bo'yicha to'lovni amalga oshiruvchi bank taqdim etilgan hujjatlarning to'liqligi va mazmunini akkreditiv shartlariga muvofiq tekshiradi.

Hisobni ochish. Eksport qiluvchi tovarni import qiluvchiga jo'natganda va xaridorga hisobvaraqa ochganda, hisobvaraqaqning debetiga qarz summasini kiritgan holda sheriklar o'rtasidagi hisob-kitoblar shaklini ifodalaydi. Yetkazib berilgan tovarlar uchun to'lovni olgandan so'ng, qarz yopiladi.

Kredit muomala va to'lov vositalaridan foydalanishni nazarda tutuvchi to'lovning kredit shakllari. Bularga veksellar va cheklar kiradi. Bundan tashqari, forfeyting va faktoring qo'llaniladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

Source:

<https://th.bing.com/th/id/OIG.HaLQMF6YSB.20zDK6ZqS?w=270&h=270&c=6&r=0&o=5&dpr=1.3&pid=ImgGn>

1. Абдуллаева, Ш.З. (2003). Пул, кредит ва банклар. Ташкент: Молия.
2. Абдурахманова, М.М. (2021). Деньги и банки [Учебник]. Ташкент: Иктисодиёт.
3. Mardonova, A.T. (2021). Pul va banklar. Самарканд: SamDU nashri.
4. Центральный банк Республики Узбекистан. Курсы валют. <https://cbu.uz>. Дата обращения 15 мая 2023 г.
5. O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. Valyutani tartibga solish to‘g‘risidagi Qonun. <https://lex.uz> Дата обращения 15 мая 2023 г.
6. Rashidov, O.Yu. (2009). Pul kredit va banklar.[Darslik]. [15.05.2023]. <http://arm.sies.uz/wp-content/uploads/2020/10/9-y-Pul-kredit-va-banklar-darslik-O.YuRashidov-T.-2009-lotincha.pdf>
7. Википедия. SWIFT. [15.05.2023] <https://ru.wikipedia.org>

E'TIBORINGIZ UCHUN RAXMAT!!!
